

Ebrû

HİKMET BARUTÇUGİL

Hikmet Barutçugil

BİLİNEN ilk adı 'ebre' olan sanat İran'a geldiğinde, Farsça bulutumsu anlamına gelen 'ebrî' adını aldı. Yine Farsça bir isim tamlaması olan 'âb-rû (su yüzü)' olarak da anıldı. Ebrûyu kısaca 'su yüzü resmi' olarak târif edebiliriz. Kitre gibi doğal bir zank ile yoğunlaştırılmış suyun üzerinde yüzdürülen metal oksit boyalar, yine suyun yüzeyinde şekillendirilip kâğıda veya başka yüzeylere aktarılarak elde edilir.

Ebrû malzemelerinin hazırlanmasında yaklaşık formülleri biliyoruz. Ancak, çıkan görüntülerin gerçekte ne olduklarını tanımlayamıyoruz. Ebrû yapan kişinin o desenlere bütünüyle müdâhale etme şansı çok az, cüzi irâdesi kadar. Fırçayı alır vurur. O fırçadaki boya damlalar hâlinde suyun üstüne yayılır; ama hangi boya nereye gidecek, ne kadar büyüklükte açılacak, yanına gelen boya onu ne kadar sıkıştırarak? Bunun kontrolü pek mümkün değil. Dolayısıyla bir gizemlilik var. Küllî irâdenin tecellîsini seyretmek gibi bir şey.

Suyun yüzeyinde biraz kendiliğinden biçimlenen desenler, mikro ve makro kozmos arasındaki sonsuzlukta karşılaştığımız benzer görüntülerdir. Venüs gezegeninden gelen fotoğraflar, bir kan hücrelerinin elektromikroskop-taki görüntüsü, hekimlerin kullandığı histoloji atlaslarındaki mikroskopik resimler, bir sabun köpüğünün yüzeyinde oluşan ya da arabalardan damlayan yağların yağmur suyunda oluşturduğu desenler, ebrû desenleri ile büyük bir yakınlık gösterir. Acaba ebrûlar, beşer idrâki ile anlaşılması, görülmesi zor olan soyut olayların görünür hâle gelmesini sağlayarak bizlere bâzı dersler mi vermek istiyor? Mikro veya makro kozmostan haberler mi veriyor? Yoksa yaratılışla ilgili sırlar mı ifşâ ediyor? Varlıklar görüntüye gelmeden, daha hiçbir şeyin olmadığı, biçimlerin, şekillerin oluşmadığı bir dönemde, yani Allah kendinde saklı hazîneyi dışarı salmak istemeden önceki görüntüleri mi temsil ediyor? Ebrû öyle bir şey ki anlamak ve târif etmek sanki sonsuzluğu anlayıp anlatmak gibidir.

İlm-i ezeli diye tâbir ettiğimiz, Allâh'ın düşünceleri, hayalleri, gibi

sözler söylüyoruz; ama bunlar hep beşerlikle ilgili ifâdelerdir. Bizler, istesek de istemesek de bu beşerlik kalıplarından soyutlanamıyoruz. Her şeyi kuşatan O, bizler de kuşatılanız. Kuşatılan, kuşatanı ne ile, nasıl ifâde edebilir ki? Kullandığımız kelimelerle bunları ifâde etmekten âciziz. Allah bir ifâdesizliktir. Ebrû, sanki bu ifâdesizlik içindekilerin, şekil olarak görüntüye gelmeyen mahlûkatın ana dokularının, sonsuzluğunu, önsüzlüğünü çağırıyor, bu ifâdelere sığmaz özelliğinin, güzelliğinin iç içe, iç içe, uzantılarını veriyor. Dolayısı ile sonunu göremiyoruz. Hep sonsuzluk... Ebrû, görüntünün arka planındaki ilâhî güzellikleri, bâzen çıplak gözle görülmeyen görüntüleri, önu ve sonu olmayan güzellikleri suyun üzerinde belirli kesitler hâlinde bizlere gösteriyor. Suda oluşan şekiller, "Her şeyin sudan yaratıldığını bilmezler mi, inanmazlar mı?" âyetini hatırlatıyor. İç içe bir sırlar yumağı. Belki de biz bu desenleri çok daha evvelden gördük, hissettik, biliyoruz ama hatırlamıyoruz. Acaba "O"nu mu arıyoruz? Bu karmaşanın sonu nedir, nerededir? Bilmiyorum ancak, su üstünde olup bitenler gâliba sâdece bir renkli kâğıt hikâyesi değildir.

Renklerin, dokularını, hareketlerini ve seslerini harmanlayan bu sonsuzluk armonisi içinde herkes, kendi yeteneği doğrultusunda bir şeyler yakalar. Bu hârikalar panayırında, bu âlemler paza-

rında herkes kendince bir şeyler derler toparlar. Bu tefekkür teknesinde neler neler olup bitiyor, düşünen ve gören gözlere neler anlatıyor neler...

Hız. Mevlânâ diyor ki: “Maksat kısasadan hisse almaktır. Yoksa sana hikâyeye anlatmak değil. Hâşâ benim anlattıklarım kupkuru hikâyeler değildir. Tefekkür eyle. Bu benim ve senin bu günkü hâlimizdir.” Acaba ebrû teknesinde tefekkür ile bâzı sırların farkına varabilir miyiz? Yüzeyin ötesinde, boyalı kâğıdın arkasında bir şeyler var mı? Hız. Mevlânâ devam ederek, “insanın, nefis (benlik) engelini aşmadan, ilmin irfan hâline yükselemeyeceğini, yaratılış gâyesine ve insan olma haysiyetine kavuşamayacağını, hilm sâhibi olamayacağını ve kendi cevherini keşfedemeyeceğini” ifade ediyor. Böylece insanlar güzele kavuşamayacak, yâni hüsrân içinde olacaklardır.

Merhum Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre'nin deyişi ile ebrû yapımı, insanın: 1) Kevnî Âlem'deki hilkatın esrârını ve edebini idrâk etmesi, 2) nefsinin oyunlarını teşhis ve tespit edebilmesi, 3) Ezel Hükümü'nün edebine riâyet edebilmesi ve 4) bu Âlem'e daha rahmânî bir nazarla bakabilmesi için dâimâ bir mânevî eğitim aracı olarak telâkkî edilmiştir. Yine merhum Özemre'den bize intikal eden, İslam sanatlarının da evrensel beyannâmesi gibi bir duâ var. Eski ustalarımız ebrû yapmaya başlarken bu duâyı okurlarmış. Boy abdesti olarak ebrû teknesinin önüne oturan ebrûcu, Âlem-i İmkân olarak idrâk ettiği bu tekne karşısında besmele çekip şöyle duâ eder: “İlâhî, yâ Rabbî! Ezeldeki hükmüne uygun olarak bu teknede zuhûr edecek olan nakışların, Hilkat'inin nakışlarında gizli hikmet sırlarını idrâkten âciz olan bu fakîrin nefsinin aldatıp benliğini azdırmasına izin verme! Nefsimi, Senin gibi bir Hâlık olma vehminden de, bu vehmin doğuracağı gizli şirkten de, baş olma sevdâsından da korusun, yâ Hafîz! Fakîri “Lâ fâile illâllâh” sırrının edebiyetle teşhiz et! Bu tekne başındaki mesâiyi Senin zikrinle yücelt ve sana olan kulluğumun bir nişânesi olarak kabul et! Destur yâ Hakk!”

Sonra ilk fırça darbesiyle yayılacak olan boyaların ihtişamını, gönlü iftihâr-la dolan bir üstat olarak değil de aksine, ilâhî kudretin basit ve mütevâzî bir aracı

olduğunun idrâkiyle müşâhede etmesi beklenirdi.

Duâda geçen, “Sana olan kulluğumun bir nişânesi olarak kabul et!” ifâdesinden şunu anlamalıyız: Hakîkî sanat duygusunun farkındalığına ulaşmış kimselerde, sanat eseri, beden ile olduğu kadar şuur olarak da teslîmiyet içinde, ibâdetler gibi sevgiyle, zevkle, canla başla, huşû ve vecd ile kendinden geçercesine ve bir tür boyut değiştirme idrâki ile yapılır. İbâdet, insanı alt frekanslardaki bedenî hâlden yüksek frekanslardaki bilinç hâllerine yükseltir, herkesin kendi hakîkatini ortaya çıkarır. İşte bu duygularla ebrû yapmak, ibâdet etmek gibidir. İbâdetler gibi, sanat eserleri de, şuûruna varmadan, tefekkürden uzak, kendine âit olmayan duygularla, başkalarını taklitte yapıldığında, vazîfe gereği yerine getirilen, zahmet ve külfet-

te dayalı zoraki bir hizmet gibidir, hakîkî amacına hizmet edemez.

Kadim Türk sanatlarının amacı ve güzellik ilkelerinin özü, yaratılmış güzellikleri taklit ederek Yaratan’ı aramak, Yaratan’a yaklaşmak, O’nunla birleşmektir. “Vahdet-i vücüt” olarak târif edilir ki irfan mektebinin nihâî gâyesidir. Her olay, her düşünce, her hareket hedef olarak temelinde bu prensibi taşır. İrfan mektebinin öğretmenleri vardır. Bu insan-ı kâmil olan mâneviyat rehberlerinin en önemli görevleri, kişiye nefsinin, yaratılışının sırrını tanıtmak ve bir vicdan muhâsebesi hassâsiyetini kazandırmaktır. Böylece insan ilâhî kudret karşısındaki âcizliğini idrak ederek ve haddini bilerek kendini tanımaya başlar. İnsanlığı arayanlar için sanat da aynen böyle, insanın içindeki duyguları işleyerek açığa

çıkarması, iç dünyasını yaptığı eserlerle dışa vurmasıdır. XI.-XIX. yüzyılda birçok tekke, usta-çırak yöntemi ile talebe yetiştiren “sanat atölyeleri” hâline gelmiştir. Mükemmellik derecesindeki birçok eserin altına, “derviş terbiyesi”nin verdiği alçak gönüllülük ile imzâ bile atılmamıştır.

Ebrû sanatında derslerimizin kurallarından biri, sürekli olarak olumlu düşünmektir. Çünkü su, canlı ve farkındadır. Ebrû yaparken düşüncelerimizi, duygularımızı hisseder ve ona göre davranır.

Hoş olmayan hisler, düşünceler ebrûnun yapımını zorlaştırır, kalitesini bozar. Suyunuzu severseniz, o da sizi sever, yolunuzda size yar ve yardımcı olur. Ebrûda nihâî amacımız boyalı bir kâğıt üretmek değil, kendimizi olgunlaştırmaktır.